

Mediji i zločini

POSTDEJTONSKO SUOČAVANJE

ISKORAK IZ KONTROLISANOG ĆUTANJA

Marijana Milosavljević *novinar NIN-a*

"Blesavo je ono što govore političari da je suđenje ratnim zločincima neophodno jer nas bez toga neće primiti u EU. Da li je moguće da je to sve što možemo da kažemo?"

Iako je od rata u Bosni i Hercegovini prošlo deset godina stiže se utisak da prevladava strepnja da će saznavanje i priznavanje istine o zločinima biti zloupotrebjeni, da će doći do jednostranog proglašenja glavnih krivaca za rat, da ćemo krivci biti "mi", a "oni drugi" nevini. I tu su zaraćene strane na prostoru eks Jugoslavije sličnije nego što se usuđuju da priznaju. Sve sebe vole da predstavljaju samo kao žrtve i teško odustaju od ubeđenja da je "njihova" istina jedina i prava. Takvo stanje podgrevaju političari koji zloupotrebjavaju temu suočavanja sa prošlošću. Ipak, svidelo se to nekom ili ne, pred nama je period koji podrazumeva dugoročno i sistemsko bavljenje ovom pričom.

Slepa pravda?

"Slijepa pravda" naziv je dokumentarnog filma čijim emitovanjem je, 25. oktobra u Mediacentru Sarajevo, otvoren okrugli sto novinara iz BiH i Srbije na temu suđenja za ratne zločine pred domaćim sudovima. Prvi put od završetka rata diskutovali su kolege iz SCG i BiH o zajedničkim problemima izveštavanja. Prijatno su se iznenadili oni koji su očekivali preslikavanje društvene arene. Prvo progovorile su žrtve rata – logoraši iz Omarske u Prijedoru i Čelebića u Konjicu. Posle njihovih ispovesti svi su se složili sa autorima filma Aldinom Arnautovićem i Refikom Hodžićem da je logično da centar svake priče bude žrtva, a ne zločinac.

"Novinari poklanjaju pažnju žrtvama samo u ekscitirajućim situacijama dok se počinioци u zatvor ispraćaju kao heroji i to je u svim sredinama tako", konstatovao je Saša Leković, Glavni urednik internet stranice "Net novinar", novinara - istraživača Jugoistočne Evrope. "Svi osumnjičeni ispraćaju se u maniru državnih službenika. Ispada da je počinilac visoko moralna osoba koja se žrtvuje za zemlju", rekao je Hodžić. "Stvar je policije da utvrđuje ko je počinio zločin. Mene zanima šta žrtva ima da kaže", istakao je Arnautović. I dodao: "Blesavo je ono što govore političari da je suđenje ratnim zločincima neophodno jer nas bez toga neće primiti u EU. Da li je moguće da je to sve što možemo da kažemo?"

Glavna smernica borbe za profesiju i pravdu je dakle, prestanak identifikacije sa počinioциma i "izvlačenje" žrtava u prvi plan. Novinari su se jedino sporili oko toga da li imaju pravo da komentarišu sudske presude ili ne. Jedni su mislili da to spada u domen privatnog, da se sud mora poštovati i da zato nije profesionalno komentarisati sudske presude. Diskusiju je prekinuo Bruno Vekarić, potparol Tužilaštva za ratne zločine Republike Srbije: "Procesno-pravne kalkulacije se podrazumevaju, iako je pravda ideal kome težimo. Javnost mora biti korektivni faktor i niko ne sme i ne treba da se oseća potpuno sigurnim. Zato je dobro da se odluke suda komentarišu ali pravosnažno, prosto da se ne pomisli da bilo koja grana vlasti može biti apsolutna, da neko može da radi šta hoće.". To se dopalo i najnevernijim Tomama. Kolege iz Federacije upoznali su goste sa specifičnostima svog medijskog prostora. Najveći zločini dogodili su se u Bosni. U ovom trenutku postoji oko 10.000 krivičnih prijava protiv osoba osumnjičenih za ratne zločine. A BiH nije velika zemlja tako da se često susreću – počinioци, žrtve i svedoci. Zbog svega nabrojanog od velike je važnosti što su Sud i Tužilaštvo BiH počeli da procesuiraju ratne zločine. Nije zgodno kad se zna da se prvi komšija "proslavio" ubijajući nečiju decu.

Dokumentovanje prošlosti

U skladu sa strategijom okončanja rada Tribunala u Hagu, predmeti koji se odnose na optužene srednjeg i nižeg ranga ustupljeni su ili će da se ustupe nacionalnim sudovima. Do sada je podneseno 12 takvih zahteva koji se odnose na 14 osoba optuženih za zločine počinjene u BiH i šest osoba optuženih za zločine počinjene u Hrvatskoj. Kako se broj osoba osumnjičenih za učešće u ratnim zločinima u BiH meri hiljadama, većina predmeta ratnih zločina vodiće se i dalje pred kantonalnim i okružnim sudovima, dok će se samo najosetljiviji predmeti procesuirati na Sudu BiH. Jedino što ne uliva poverenje jeste izbor lokacije ove važne institucije. Smeštena je u nekadašnjoj kasarni "Viktor Bubanj", iz vremena JNA koja je u toku rata pretvorena u zatvor "Ramiz Salčin" za Srbe u periodu od 1992. do 1995. godine. Glavni tužilac BiH Marinko Jurčević kaže da je taj predmet u fazi istrage.

Mirsad Tokača direktor je Centra za istraživanje i dokumentaciju ratnih zločina u Sarajevu. Centar je registrovao oko 300.000 imena ratnih žrtava od kojih je njih 90.000 ubijeno ili nestalo. U arhivi se nalazi više od 30.000 fotografija i 3.500 sati video-zapisa. "Organizovanje i vođenje procesa suočavanja sa prošlošću je, zapravo, sakupljanje faktografije i dokumentovanje prošlosti, načina kako su ljudi stradali, aktivan i kreativan odnos spram minulih događaja, a ne amnestija i amnezija. To je za nas sprečavanje historijske revizije, falsifikata i manipulacije događajima iz prošlosti. Naš cilj je stvaranje atmosfere koja će doprineti jačanju osećanja društvene odgovornosti spram patnje žrtava, konačan smiraj za porodice i prijatelje žrtava. Ako je naše sjećanje utemeljeno na faktima, a ne mitskim pričama, to će značiti da smo raskrstili sa nepouzdanim mitovima o sebi", uveren je Tokača.

I dalje se, međutim, pojedinci i kolektivi brane od neprijatnih saznanja. Stručnjaci tvrde da je najprimitivniji vid poricanja poricanje činjenica: "Ako činjenice prihvatimo kao istinite možemo, međutim, poricati njihovo značenje. Torturu možemo shvatiti kao jaču primenu sile, ubistvo civila kao kolateralnu štetu, a masovno proterivanje stanovništva kao izolovani incident", piše u knjizi "Od sećanja na prošlost ka pozitivnoj budućnosti" Vesne Nikolić-Ristanović i Nataše Hanak. Što se Srbije tiče odlično znamo da mnogi građani baš tako tumače događaje u Bosni, a naročito Srebrenicu.

Strategija koje nema

Stručnjaci takođe upozoravaju da su povlačenje, izbegavanje i poricanje normalna reakcija na averzivne informacije sa kojima nismo u stanju da se izborimo. Druga vrsta zaštitne reakcije organizma na stalnu izloženost traumatičnim slikama je emocionalna otupelost. Izostaju emocionalne reakcije čak i na najstrahotnije informacije i prizore. Poricanje može da bude izraz traume i duhovne razorenosti što znači da je takvim ljudima potrebno vreme da se oporave i prihvate istinu.

S druge strane, hiperaktivni borci, navodni specijalisti za suočavanje sa prošlošću gladni lične promocije neće da shvate da je suočavanje dug i ozbiljan proces. Takođe, teško prihvataju u literaturi opštepoznatu činjenicu da bavljenje prošlošću ne može da uspe ako se ne bavimo i svojim žrtvama: "Inače, nema dijaloga i sve se svodi na ili – ili". Zbog svega nabrojanog, najbitnije je delovati korak po korak, definisati ostvarljive ciljeve i pratiti okruženje (regionalna saradnja) kako se prenatrpanim akcijama ne bi izazvao kontraefekat. Iz nabrojanog proizilazi da je najvažnija jasna državna strategija. Koje još nema. Svejedno, neophodno je da počnemo da se oslobađamo od dobro kontrolisanog ćutanja.